

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARINDA CARİ MİLLİ BİBLİOQRAFIYANIN YARANMASI TARİXİNƏ BAXIŞ

Əminə Cəfərova

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın şöbə müdiri

Müəyyən ölkənin və ya xalqın nəşr olunmuş sənədlərinin uçotu milli biblioqrafiyadır. Cari milli biblioqrafiya çap məhsulunun statistikasını üçün yeganə etibarlı mənbədir.

Milli biblioqrafiyanın tarixi, onun yaranması və mövcudluğunun əsas formaları Amerika Birləşmiş Ştatlarında bir neçə əsrdə kitab ticarəti ilə müəyyən edilmişdir. ABŞ-da indi də milli biblioqrafiya özəl nəşriyyat olan Bauker ("R.R. Bowker LLC") tərəfindən Konqres Kitabxanasının iştirakı ilə hazırlanır.

ABŞ-da ilk çap kitabının tarixi 1639-cu ilə təsadüf etsə də, XIX əsrin əvvəllərinə kimi kitab nəşri aşağı səviyyədə olmuşdur. Kitaba olan tələbat Avropadan gətirilən ingilisdilli ədəbiyyat hesabına ödənilirdi. ABŞ-da kitab nəşri isə yalnız dini və liturgik məzmunlu kitabların, təqvimlərin və ingilis biblioqrafik göstəricilərində qeydə alınan hüquqi sənədlərin çapına istiqamətlənmişdir ki, bu da dünya ölkələrinə nisbətə ABŞ Milli biblioqrafiyasının kifayət qədər gec formalaşdırılmasında öz izlərini qoymuşdur.

Amerikada nəşriyyat və kitab ticarəti fəaliyyətinin canlanması İstiqlal müharibəsi (1775-1783) başa çatdıqdan sonrakı illərə təsadüf edir. İlk biblioqrafik iş birbaşa kitab nəşri və kitab ticarətinin inkişafı ilə bağlı olur. 1804-cü ildə Amerika Kitab ticarətçiləri Cəmiyyəti tərəfindən "Birləşmiş Ştatlarda çap olunmuş bütün kitabların kataloqu" (Catalogue of all books printed in the United States) çap olunmuşdur.

1864-cü ildə Charleston kitab ticarətçisi olan Orvil Rurbax 1820-1861-ci illərdə ABŞ-da buraxılmış kitab məhsullarını əhatə edən "Amerika kitabxanası" adlı dörd cildlik vəsait hazırlamışdır. Kitab ticarətçisi Jeyms Kellinin nəşrə hazırladığı 1861-1871-ci illəri əhatə edən ikicildlik "Amerika kataloqu"nda kitablar və rəsmi sənədlər toplanmışdır.

XX əsrin əvvəllərində Charlz Evans tərəfindən 1639-1820-ci illərdə Amerika nəşriyyatlarında çapdan çıxmış nəşrlər haqqında informasiyanı özündə toplamış unikal nəşr olan "Amerika biblioqrafiyası" hazırlanır. 1903-1934-cü illərdə cəmi 12 cildi nəşr olunmuş bu vəsait yalnız 1799-cu ilə qədər olan dövrü əhatə edir. Biblioqrafiyanın 1800-ci ili əhatə edən 13-cü cildi tarixçi Klifford K.Şipton tərəfindən hazırlanaraq 1955-ci ildə çapdan çıxır.

Biblioqrafiyanın tərtibini Ralf Şou və Riçard Şumeyker sona çatdıraraq vəsaitin cildlərinin sayını 23-ə çatdırmışlar. Beləliklə, Amerika kitabının uçotunu 1819-cu ilədək olan dövr üçün tərtib etmişlər.

R.Şumeyker və G.Kuper "1820-1829-cu illər ərzində Amerika nəşrlərinin siyahısı"nı hazırlayır. Amerika kitabının Milli repertuarının hazırlanmasında son mərhələ 16 cildə çap olunmuş "Amerika kitablarının siyahısı"dır. İyirmi il zaman kəsiyində (1972-1993) nəşr olunan vəsait 1830-1844-cü illər ərzində çap olunmuş kitablar haqqında biblioqrafik məlumatlar daxil edilmişdir. Beləliklə, ABŞ-da kitab ticarətçilərinin adları və fəaliyyəti ilə bağlı cari biblioqrafik uçotun yarandığı dövrə qədər çatdırılan Amerika biblioqrafiyası kifayət qədər tam repertuara malik olur.

ABŞ-da Milli biblioqrafik göstəricilərin formalaşması istiqamətində ilk addım 1960-cı ildə atıldı. Bauker firmasının yeni orqanı olan "Amerika kitab nəşriyyatı salnaməsi" ayda bir dəfə nəşr edildi. Salnamə həmçinin illik və beşillik olaraq hazırlanırdı. Salnamədə biblioqrafik yazılar əlifba sırası ilə deyil, Dyunin onluq təsnifat sistemi əsasında ayrı-ayrı elm sahələri üzrə qruplaşdırılırdı. 1971-ci ildən "Həftəlik məlumatlar" bölməsində kitablar haqqında ən ilkin məlumatlar verilməyə başlanmışdır.

Milli biblioqrafiyanın uçotunu öz üzərinə götürməklə Bauker firması rəsmi olaraq milli bir ISBN agentliyi kimi fəaliyyət göstərir. Beləliklə, Brouker firması ABŞ-ın mövcud milli biblioqrafik göstəricilərinin naşiri və qismən tərtibçisidir, çünki regionda nə milli biblioqrafiya agentliyi, nə də rəsmi milli biblioqrafiya mövcuddur. Bunun səbəbi də məcburi nüsxə haqqında qanunun və milli biblioqrafiya agentliyinin olmamasıdır.

Konqres Kitabxanası kitabxana-biblioqrafiya fəaliyyətində yeni informasiya texnologiyalarından istifadənin başladığı ilk kitabxana olaraq dünyanın digər ölkələrinin milli kitabxanalarını xeyli qabaqladı.

1965-ci ildə Konqres Kitabxanası "Maşınla oxunan kataloqlaşdırma" (MARC) proqramını işləyib hazırladı, məlumatları əvvəlcə elektron informasiya daşıyıcılarına- maqnit lentinə köçürdü, daha sonra təkmilləşdirilmə prosesinde informasiyanın ölkədən kənarında yayılmasını təmin etdi.

Beləliklə, ABŞ-da cari milli biblioqrafiyanın inkişafında ayrı-ayrı firmalarla yanaşı, Konqres Kitabxanası da böyük müvəffəqiyyətlər qazanmış və hazırda əsas aparıcı mərkəzə çevrilmişdir.